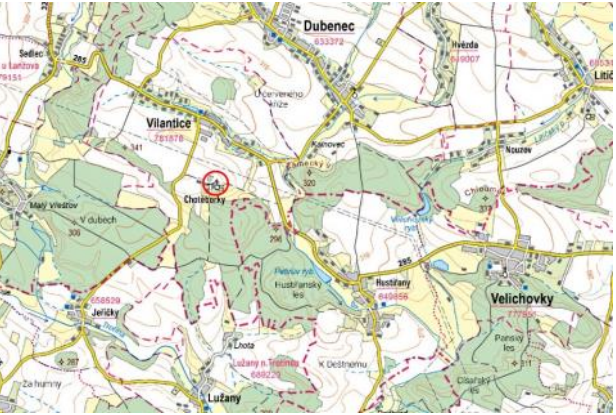


GPS souřadnice
50.3599164N, 15.7881164E

Více informací na
www.vilantice.cz/choteborky





Text: Matěj Kubina, Jan Tluchoř
Fotografie: fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Josefově
Zdroje: BORŮVKA, Jaroslav, *Historie obce Vilantice a její místní částí Chotěborky*, Vilantice 2018
PRIX, Dalibor – SEIFERTOVÁ RACKOVÁ, Eliška – SLAVÍK, Jiří, *Středověké venkovské kostely východních Čech. I., Archidiakonát hradecký (do roku 1378)*, Praha 2020

Historická mapa: ČÚZK © Císařské povinné otisky map stabilního katastru Čech, upravil Marek Pacák.
Orientační mapa: mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz
Tisk: fronte s. r. o.

V roce 2025 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově.

Publikace vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

Elektronická verze je volně ke stažení na adrese www.npu.cz/cs/uop-josefov/sluzby/publikace.

ISBN 978-80-88226-46-8



Hřbitovní brána



Fara čp. 1



Naproti ní stojí bývalá škola z roku 1885. Patrový objekt s valbovou střechou a pozdně klasicistní fasádou postavil jaroměřský stavitel František Hellmann. Budovu školy vlastní obec, která ji v poslední čtvrtině 20. století nechala upravit na bytový dům. Při necitlivém stavebním zásahu byla setřena fasáda a změněny okenní otvory. Škola v Chotěborkách nejprve fungovala při venkovské faře, nějakou dobu se také vyučovalo v domě čp. 2. První školní budova byla vystavěna v roce 1793. Měla dvě třídy, místnost s kuchyní a místnost pro podučitele. Školu navštěvovaly děti z Vilantic, Chotěborek, Hustířan, Lužan, Lhoty a Jeřčic. Po necelých sto letech byla kvůli velmi špatnému stavebně technickému nahrazena současnou stavbou.

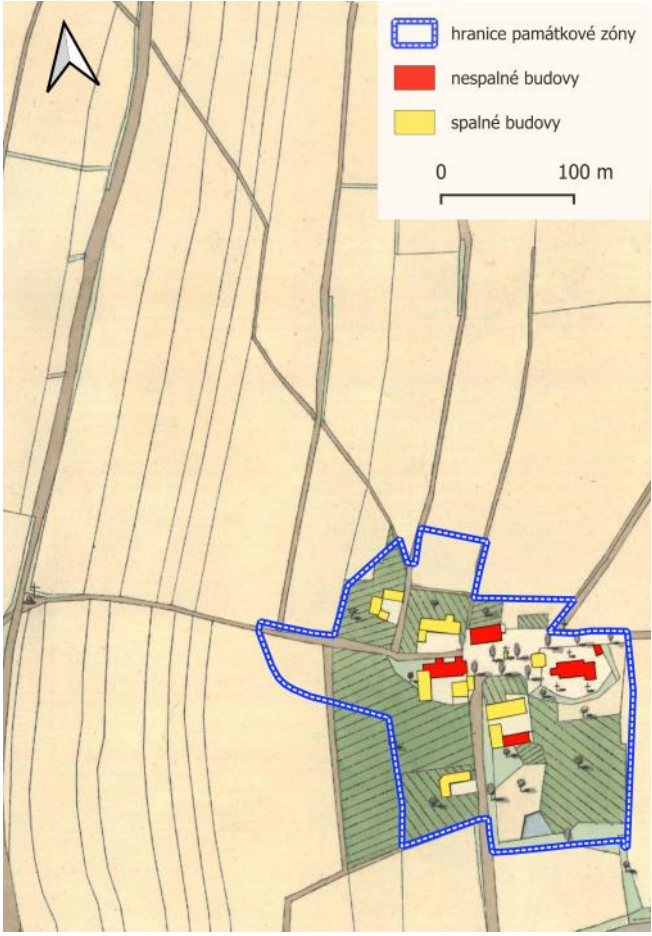
Západním směrem od školy se nachází objekt bývalého hostince ze závěru 19. století, s velkým tanečním a divadelním sálem, s lednicí k uchování ledu a masnou. Fasáda domu je provedena v historizujícím stylu, hlavní vstupní portál s profilovaným pískovcovým ostěním má dochované velmi hodnotné dvoukřídlé zdobné dveře s reliéfy lvů a barevně zaskleným nadsvětlíkem s číslem popisným. Činnost místních divadelních ochotníků připomíná divadelní opona s pohledem na Chotěborky vytvořená ve dvacátých letech 20. století Milošem Středou a dnes uložená na Obecním úřadě ve Vilanticích.

Významnou stavbou je stavení čp. 3, označované jako rodný dům Františka Xavera Duška (1731–1799), hudebního skladatele, klavíristy a pedagoga a také přítele Wolfganga Amadea Mozarta. Současný objekt je však mladší stavbou ze druhé poloviny 19. století s velmi zdobnou klasicistní štukou.

Vchodové dveře hostince



Hostinec na počátku 20. století



Císařský povinný otisk mapy stabilního katastru (1840)

vou výzdobou průčelí. Do dvora vede kamenná klenutá brána se vstupní brankou.

K hodnotným stavbám patří také zčásti roubený a vápnem olíčený dům čp. 2 na jižním okraji sídla, dále drobná hospodářská stavba s dvojicí cenných dveří v kamenných ostěních ve dvoře čp. 5 a intaktně dochovaná hospodářská usedlost čp. 9 z počátku 20. století.



CHOTĚBORKY

VESNICKÁ PAMÁTKOVÁ ZÓNA

Úvod

Malebná víska Chotěborky se nachází na okraji podhůří Krkonoš v jižním cípu trutnovského okresu, na vyvýšeném návrší asi 10 km západně od Jaroměře. Její historie sahá hluboko do minulosti a jako sídlo představuje ojediněle zachovalý celek. Jedná se o koncovou vesnici – příjezd do Chotěborek vede od západu po silnici od Vilantice a cesta končí na sevřené obdélné návsi. Dál pokračují už jen polní cesty.

Centrum vsi tvoří náves s barokním sloupem sv. Jana Nepomuckého z roku 1730, který je patrně dílem sochaře z okruhu Matyáše Bernarda Brauna, klasicistní patrovou farou a budovou bývalé školy. Nachází se zde ještě usedlost čp. 3 s kamennou bránou, rodiště hudebního skladatele a pedagoga Františka Xavera Duška (1731–1799), jednoho z nejvýznamnějších cembalistů a klavíristů své doby a pražského hostitele W. A. Mozarta. Naproti přes silnici stojí bývalý hostinec s tanečním sálem. Dominantní postavení zaujímají původně gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie, v 18. století barokně přestavěný, a v jeho těsné blízkosti stojící dřevěná zvonice ze 16. století. Areál kostela s přilehlým hřbitovem ohraničuje kamenná zeď. Velkolepým dojmem působí brána s portálem s bohatou barokní sochařskou výzdobou z dílny sochaře Jiřího Františka Pacáka.

Jádro vesnice doplňuje několik statků a usedlostí a dál už jsou jen pole, louky a lesy. Uspořádání sídla nejeví známky negativních zásahů a po staletí zůstalo téměř beze změny.

Pro svou urbanistickou, architektonickou i historickou hodnotu byly Chotěborky v roce 2005 právem prohlášeny vesnickou památkovou zónou.



Stavění čp. 3

Historie

Nejstarší osídlení katastru Chotěborek pochází z mladší doby kamenné, což dokládají archeologické nálezy sídliště a kamenných nástrojů v polích mezi Chotěborkami, Bílými Poličany, Dubencem a Sedlcem. Další sídelní horizont se datuje do mladší doby bronzové a doložen je přímo v intravilánu Chotěborek nálezem keramické misky lužické kultury. Výraznou sídelní fází představuje doba raně a vrcholně středověká. Svědčí o tom kostrové pohřebiště z období 12. až 13. století, odkryté poblíž kostela na přelomu 19. a 20. století. Vedle kosterních pozůstatků přibližně dvaceti jedinců se tehdy našly i předměty, které byly součástí jejich hrobové výbavy. K nejzajímavějším patří extrémně velké esovitě záušnice z bronzu či železný hrot kopí.

Název Chotěborky je zdrobnělinou názvu Chotěbořice, pod nímž byla ves uváděna ve 14. a ještě na počátku 15. století. Pojmenování je odvozeno od staročeského jména Chotěbor a označuje ves lidí Chotěborových. V důsledku husitských válek ves zpusťla a později byla obnovena už v menším rozsahu.

V písemných pramenech se první zmínka o vsi objevuje v polovině 14. století v konfirmačních knihách arcidiecéze pražské. Zde je uvedeno, že v roce 1348 se nejstarší známý plebán farního kostela v Chotěbořicích Jan podílel na prezentaci kněze Bartoloměje k nově zřízenému oltáři. Další zpráva se vztahuje k roku 1355, kdy tentýž plebán Jan uvádí nového kněze v Dubenci.

Ves patřila k panství se správním sídlem na hradě Vřešťov, jehož prvními známými majiteli jsou Vojek z Vřešťova a Albert z Rýzmburka, syn Luchardy (Luchny) z Vřešťova, provdané za Rubína z Rýzmburka. Od druhé poloviny 14. století byl Vřešťov v držení pánů z Rýzmburka (synů Luchardy z Vřešťova – již zmíněného Alberta, dále Aleše a Beneše), jejichž zde sídlící větev převzala název hradu i do



Náhrobník Mandalény z Kostelce z roku 1555

svého jména, a to jako Vřešťovští z Rýzmburka. Rod pánů z Rýzmburka, který měl v erbu zlatý třmen na modrém štítě, držel panství až do poloviny 15. století, pak ho krátce vlastnil dvorský sudí Jan Zajíc z Házemburka.

Od konce 15. století až do roku 1638 bylo panství v držení rodu Kordulů ze Sloupna, přičemž prvním známým majitelem je Věnek Kordule ze Sloupna, připomínaný naposledy roku 1492. V 16. století došlo k několikánásobnému dělení vřešťovského panství mezi potomky Věnka a na počátku 17. století k jeho opětovnému sjednocení. V roce 1618 Vřešťov zdědil Zikmund Jindřich Kordule ze Sloupna, který byl za účast na stavovském povstání potrestán nejprve odsouzením k manství, později změněným na udělení pokuty. Protože se ale Zikmund Jindřich zaplacení pokuty až do své smrti roku 1638 vyhýbal, bylo jeho dědicům zadlužené panství odejmuto. Správa statku připadla radovi české královské komory Gerhardovi Leux z Leuxensteina, který byl následně (v roce 1660) zapsán do zemských desek jako majitel panství. Po Gerhardově smrti v roce 1675 statek koupil generál císařské jízdy hrabě Jan Antonín Špork, který panství Vřešťov včetně obcí Vilantice a Chotěborky připojil k panství Hoříněves.

Nejpozději za třicetileté války zanikla na Chotěborkách fara, obnovená v roce 1723. Šporkové spravovali panství až do roku 1799, kdy jej směnili s císařem Josefem II. Hoříněveské panství se tehdy přičlenilo k panství Smiřickému. Královská komora Chotěborky vlastnila, s výjimkou několika desítek let, prakticky do zrušení monarchie.

Chotěborky jsou historicky českou vesnicí, byť jazyková hranice vedla nedaleko (mezi Vilanticiemi a Dubencem), a nedotklo se jich poválečné vysídlování. Druhá polovina 20. století ale přinesla změny ve způsobu obhospodařování polí, zanikly některé staré cesty a proměnilo se působení krajiny. Sídelní celistvost nenarušená novodobou výstavbou však zůstala zachována.

V roce 1789 bylo v Chotěborkách počítáno 5 domů, v roce 1869 ve vsi žilo 68 obyvatel v osmi domech. Od roku 1890 je počítáno devět domů, přičemž počet obyvatel poklesl na 48. Do roku 1950 se počet obyvatel pohyboval okolo 45, následně už jen klesal. Dnes žije v Chotěborkách asi dvacet stálých obyvatel. Počet domů kulminoval v roce 1950 na deseti, dnes jich napočítáme osm.

Urbanismus

Chotěborky představují návesní typ vesnice, ve které je zástavba soustředěna kolem centrální návsi. Z hlediska uspořádání a tvaru zemědělských pozemků se v mapách

stabilního katastru v západní polovině propisuje lánový typ plužiny a ve východní typ úsekový. Na způsob obhospodařování polností mohlo mít vliv přičlenění Chotěborek k severněji položené lánové vsi Vilantice. Systém lánů ve východní polovině katastru naznačuje vyšší stáří Chotěborek. Historické dělení pozemků a zejména historická cestní síť se dochovaly pouze v náznacích. V minulosti směřovaly cesty do Chotěborek z různých směrů paprsčitě. K těm významnějším patřila například komunikace od severovýchodně položeného Dubence. Původní funkci i malebný ráz si dodnes zachovala polní cesta vedoucí na východ k soše Panny Marie a cesta, která vede na jih do Zádušního lesa.

Jádro Chotěborek tvoří areál kostela se hřbitovem a samostatně stojící dřevěnou zvonicí, dále budova fary, bývalá škola, hostinec a statek čp. 3. Dominantou vsi je kostel Nanebevzetí Panny Marie, který vyplňuje její východní část. Ke kostelu náleží hřbitov, v roce 1892 rozšířený, ohraničený kamennou zdí s barokní vstupní bránou. Jižní stranu návsi vyplňuje zděná budova fary z druhé poloviny 19. století. Starší (dřevěná) fara stávala jižněji, plocha návsi tedy bývala



Letecký snímek sídla

přinejmenším opticky větší. Mapa stabilního katastru zobrazuje také dřevěnou stavbu kruhového tvaru před farou, zřejmě zastřešenou studnou nebo altán.

Na severní straně návsi stojí budova bývalé školy, dnes bytový dům, západní stranu zaplňuje hospodářská usedlost. K severozápadnímu koutu návsi se ještě přimyká budova hostince. Usedlosti navazují na jádro primárně v západním směru. Jedna stavba, z části roubená, se pak nachází i jižně od fary. Stavební rozvoj vesnice se fakticky završil na přelomu 19. a 20. století, kdy vznikla severně od hostince poslední usedlost.

Prostor návsi vhodně doplňují vzrostlé lípy při soše Ježíše Krista umístěné v severovýchodním rohu. Náves vyplňovalo ještě v roce 2017 sedm lip, které byly pokáceny a nahrazeny čtyřmi novými.

Architektura

Nejvýznamnějšími a architektonicky nejhodnotnějšími stavbami jsou kostel Nanebevzetí Panny Marie, dřevěná pozdně gotická zvonice a sochařsky bohatě zdobená hřbitovní brána, jež dohromady tvoří urbanistickou dominantu krajiny.

Původní kostel v gotickém slohu vystavěli páni erbu třmene v polovině 14. století (první písemná zmínka se váže k roku 1348). Obdélný zděný bezvěžový kostel, nejspíše s pravoúhlým presbytářem, byl přístupný od jihu lomeným profilovaným portálem. Nad vstupem se dochoval ojedinělý reliéf, který patří mezi nejstarší erbovní památky ve východočeském regionu. Při barokní přestavbě kostela v první polovině 18. století byla prodloužena a novým krovem překryta loď a byl vystavěn nový západní volutový štít. Na jižní straně presbytáře byla přistavěna sakristie a před západní průčelí předsíň s mansardovou střechou. Presbytář byl zaklenut vysokou plackovou klenbou. Hřeben lodí rozdělil šestiboký sanktusník s dvojitou cibulovou střechou s lucernou. Střešní krytinu vesměs tvoří dřevěný štípaný šindel. Fasády prošly kompletní obnovou v roce 1974.

V západní části plochostropé lodí stojí na dvou toskánských sloupech novodobá kruchta, na které jsou umístěny varhany z roku 1898 zhotovené Andrýsem Leopoldem z Náchoda. Hlavní oltář se nachází v presbytáři odkloněném od osy lodí směrem na jih a pochází z roku 1876, stejně jako boční oltář sv. Josefa. Neoslohový mobiliář, zahrnující také kazatelnu z roku 1880, je provedený v mramorových polychromiích v kombinaci se zlacenými prvky a detaily, zdobený dekorativními i figurativními dřevořezbami. Obraz Nanebevzetí Panny Marie instalovaný za hlavním oltářem je starší, namalovaný v šedesátých letech 18. století Judou Tadeášem Supperem, a spolu se sochami světců sv. Josefa a sv. Jáchyma, které jsou osazeny na konzolách na bočních stěnách kněžiště, byl pravděpodobně součástí předchozího barokního hlavního oltáře. Z první poloviny 18. století pocházejí lavice s volutovými vyřezávanými postranicemi a čelem zdobeným hvězdovými intarziemi. Barokní je rovněž při kazatelně volně stojící kamenná křtitelnice na vysoké zdobené noze, s dřevěným polychromovaným víkem s dřevořezbou křtu Krista.

V severozápadním rohu hřbitova se nachází dřevěná zvonice postavená zřejmě v polovině 16. století a náležející k nejstarším dochovaným zvoniciím v českých zemích. Jde o hranolovou stavbu s nahoru se sbíhajícím štenýřem s vloženými křížovými rozpěrami, jehlancovou podlomenou střechou a osmibokou spodní částí. Ze čtyř původních zvonů se po válečných rekvizicích dochoval pouze jediný, z roku 1576, vážící 1600 kg.

Do areálu kostela se vstupuje bohatě zdobenou půlkruhově zaklenutou bránou. Vchod lemují dva šikmo postavené polopílíře s volutovými hlavicemi a vázami. Bránu v horní